

ОГЛЯДИ. ВІДГУКИ. РЕЦЕНЗІЇ

Мирослава Питуляк

кандидат географічних наук, доцент Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка
e-mail: myroslava.pytuliak@gmail.com

**НОВЕ ВИДАННЯ ПРО ГРИГОРІЯ ВЕЛИЧКА.
РЕЦ. НА МОНОГРАФІЮ ПАВЛА ШТОЙКА
ГРИГОРІЙ ВЕЛИЧКО (1863–1932).
ЖИТТЄПИСНО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ НАРИС. –
ЛЬВІВ: НТШ, 2018. – 320 С.**

З-поміж досліджень серії «Визначні діячі НТШ» – одне з найбільш скрупульозних, глибоких і всеохоплюючих, і не лише своїм фактажем, але й концептуальною вибудованою викладу – «від початкової до вищої («університету») школи», педагогічної діяльності, а в ній «про науку географію та її викладання». Висвітлено жертовну працю Григорія Величка як одного з членів Наукового товариства імені Шевченка; крім того, у книжці з'ясовано організаційну і наукову діяльність у «Сільському господарі», описано події «еміграції в советську Україну». Проведені тривалі пошуки щодо «співпрацівників (у тому числі позаштатних) й аспірантів Українського науково-дослідного інституту географії та картографії і рідних Григорія Величка»... Увесь цей неповний перелік послідовного дослідження складає «життєвий і творчий шлях Григорія Величка». Додамо, що у передмові книжки автором виокремлено чотири основні періоди життєдіяльності, включаючи дослідницьку та суспільно громадську діяльність, дружні взаємини між Г. Величком та І. Франком, М. Грушевським, О. Маковеем, М. Дюбуа, М. Драгомановим, Ф. Вовком і багатьма іншими. Усю детальність особистих взаємин Г. Величка охоплено у третьому розділі книжки «Бібліографія праць(подано 33 праці) та епістолярна спадщина Григорія Величка (до розділу ввійшло 33 листи з хронологічними межами 1881–1917 рр.). Листи упорядковано й опубліковано у хронологічному порядку адресатів. До них подано примітки, коментарі, біографічні довідки найбільш повно щодо географів, картографів і інших представників географічної науки. Виявлено, опубліковано або зазначено вихідні дані листів найбільш змістовних і важливих, на думку автора, у фор-

муванні світогляду Г. Величка, сприяння й допомоги йому у реалізації поставлених життєвих і творчих завдань.

На особливу увагу заслуговують сторінки книжки, в яких висвітлено період діяльності «Рідна школа», навчання в гімназіях, викладання в них географії Г. Величком: у Львові – «заступником учителя в мужській семінарії учительській»; «заступником учителя в реальній гімназії в Дрогобичі»; в «українській гімназії Перемишля». В 1898 р. Г. Величка «переводять до Станіславова», а через рік – «дійсним учителем у Тернопільську гімназію» Шлях до відкриття української гімназії був тривалим і затяжним, але саме вони відкривали шлях до здобуття університетської освіти. Щойно наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. з'явилися українські шкільні заклади Галичини, а в них – підручники, що їх написали українські педагоги – А. Вахнянин, Р. Заклинський, О. Калитовський та ін., розвідки про науку географію Я. Миколаєвича, І. Крип'якевича, педагогів І. Ющишина, С. Русової, згодом – Г. Величка, С. Рудницького.

У рецензованій праці послідовно і детально розкрито появу і вихід у світ «Народописної карти українсько-руського народу» (1896), де вперше, незважаючи на допущені автором огріхи, представлено поширення та межі українського етносу. Якщо М. Драгоманов, за словами І. Франка, словесно «очеркнув» етнічні межі українців, то Г. Величко картографічними засобами їх відобразив. За означеннями І. Франка М. Драгоманов у «Переднім слові до «Громади»» «начеркнув етнографічні межі української нації». Кілька років Г. Величко працював над розвідкою «Географія України-Руси». Її друк він розпочав у «Збірнику історично-філософської секції НТШ», Львів, 1902, Т.5, але не завершив через різні, очевидно, життєві і матеріальні обставини.

Звитяжні роки праці Г. Величка припадають у «Сільському господарі» (1899), його господарські осередки охоплювали всю Галичину з «треступеневою установою: по селах існували гуртки, а у повітах – філії, центральне управління знаходилось у Львові». Майже в усіх громадах Галичини Г. Величко, разом з іншими його працівниками організував систему позашкільної освіти – бесіди, лекції, виклади, залучали селян до участі у поліпшенні ведення сільського господарства в ділянці рослинництва, городництва, садівництва, пасічництва, зоотехніці. Широко верстви населення через читальні, виставки переймали практичний досвід продуктивного використання різних типів сівозмін, способів обробітку, добору найкращих сортів сільськогосподарських культур та насіння, впровадження нових кормових рослин тощо.

Окремо належить відзначити викладацьку працю Г. Величка, спочатку в Київському інституті народної освіти (КІНО), в Умані (Уманського саду-факультету сільськогосподарського технікуму (1927), згодом Українському науково-дослідному інституті географії та картографії.

Різносторонні зведені дані розглянуто в таблиці «Співробітників (включно з позаштатними й аспірантами) УНДІГК» (1927–1934); в таблиці подані рубрики: репресовані (розстріляні, подальші відомості не з'ясовані, залишились живими); відомості про арешт не виявлені; уникли арешту). Згідно даних таблиці репресованими виявились дочка Григорія Величка – Величко Ірина-Ростислава Григорівна (1891–1937), розстріляна у Харківській тюрмі, та зять його молодшої дочки Дарії – Дідушек-Гельмер Петро Федорович (1889–1937), розстріляний в урочищі Сандормох (Карелія).

У другому розділі проаналізовано пізнавальне й наукове значення праць Григорія Величка. Детально викладено морфологічне районування українських земель, висвітлено процес підготовки і публікацій Г. Величка, його праць, зокрема «Народописна карта українсько-руського народу» (М. 1:1 680 000), 1896 р. у «Просвіті у Львові» з ретельним аналізом низки рецензій, найперше М. Драгоманова. На ній виділено 19 народів.

У роботі подано географію українських земель в різномовних енциклопедичних виданнях кінця ХІХ – середини ХХ століть, з'ясовані географічні відомості, наприклад, «Географія Галичини» («Галиція» Г. Величка в енциклопедичному словнику Ф. Брокгауза та І. Єфрона. Крім того, важливе, але далеко до кінця нез'ясоване питання впливу природного середовища, зокрема ландшафту на етнотип, етнопсихологію та ментальність в цілому. Відношення між ландшафтом та діяльністю людини протягом сторіч спричинили узвичаєну традицію. Межовість географічного положення українських земель, межова ситуація сформували «дві України» – «в своїй ідентичності, і в своїй повсякденній поведінці». «Межовість є центральною проблемою української духовності» – одна із тих, вкрай важливих, яких знаходимо на сторінках книжки, що недавно вийшла друком у світ.

На закінчення зрозуміємо, що зміст прочитаної книжки поглиблює наше пізнання складних процесів на теренах України.